

Szombathy Viktor:
A PÓSA-HAD ÉS A TÖBBI GÖMÖRI „HADAK” *

Három éve történt, hogy egyik szlovákiai lapunk karácsonyi mellékletében egy – azóta elhunyt – költőnk versét is közölte, amely vers egyik strófájában az állt:

...a Millenáris versenypályán
a 60 éves vén baromnak,
Pósa úrnak
a t. főváros parancsára
mi vittünk virágot...

S noha a versenypályán nem lehettem ott, viszont „Pósa úr” szülőfalujának, Nemesradnótnak, gyermekkorom idején a közelében laktam Gömör vármegyében, a versben írt virágvivésre az akkori „gyermeksajtóból”, *Az Én Újságom*-ból jól emlékeztem. 1914-ben Pósa Lajos hatvanadik¹ születésnapját ünnepelték Budapesten. Pósa akkor már nagybeteg volt, nemsokára el is hunyt, de a főváros iskolái megtették azt – (nem parancsra, hanem önként, szeretetből) – ami ritka költőnek adatott meg a világirodalomban: A takaróba burkolt beteg költő előtt elvonultak az iskolás gyerekek, a Pósa-verseken felnevelkedettek, s minden gyerek egy-egy szál virágot helyezett a költő lába elé. Végül virágerdő borította a gyermekversek országosan kedvelt íróját. Akadt, úgy látszik, a gyerekek között olyan is, aki ezt nem bocsátotta meg sem a költőnek, sem a fővárosnak, s utólagos bosszúként vén marhának titulálta az ünnepeltet. Az ünnepelt azonban halála után szobrot is kapott.

Olvasván ezt a múltból előhalászott verset, közöltem az illető újság főszerkesztőjével²: más verset is választhatott volna karácsonyra, ezek a sorok éppen nem méltóak egy Felvidékről elszármazott költő emlékének idézéséhez, különösen bántó ez az újság számos Pósa-származású olvasója számára. Próbáltam Pósa helyét is megjelölni a magyar irodalomban: ne a csengő-bongó versikék szerzőjét lássák benne, ha már ítélkeznek fölötte, hanem azt a nagy munkát, amellyel az 1890-es évektől kezdve a magyar ifjúsági irodalom művelőit megszervezte, beszervezte, lapját megalapította, s aki nélkül szegényebbek lennének Dankó Pista-nótákban, s végül, aki egész irodalmi közvéleményt, társaságot tudott maga köré szervezni. Pósa Lajos nem volt Petőfi, sem Arany János, de érdemeit például Kosztolányi külön elismerte és a szülőföldhöz való szüntelen ragaszkodása a hazaszeretet példája lehetne ma is.

Beszélhettem. A főszerkesztő ingerülten válaszolt: a”pósalajosok” népnyzó, népelynyomó, népbutító, tömegeket manipuláló, szervilizmusra, megalázkodásra nevelő tevékenységére utalt.

Megdöböntem. Ennyi indulat Pósa szűkebb hazájában?! Pósa, Nemesradnót legszegényebb, de jól tanuló gyereke kizsákmányolt? Népet butított? A költő, aki Ferenc József nevét soha le nem írta³, nem ünnepelte, sőt éppen miatta hagyta ott tanári állását, megalázkodott volna? Aki Nemesradnót leégése után 1912-ben országos gyűjtéssel építette föl a falu házait anélkül, hogy a maga leégett háza javára egy fillért is elfogadott volna: népnyzó? és vén marha?

A rimaszombati gimnáziumot, amelybe a múlt század hatvanas éveiben Mikszáth-tal, Kiss Józseffel együtt ő is járt, én is a magaménak vallom. Ezt válaszoltam a főszerkesztőnek: „lehet, hogy a gimnázium szamarakat nevelt, de marhákat nem!”

Ezzel aztán abba is hagytuk a terméketlen vitát. „Ezért Pósa Lajost ma sem tisztelik Szlovákiában!” – zárta le.

Nem hittem. S mivel azóta a Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Egyesületének – a CSEMADOK-nak – több fiókegyesülete is rendezett már Pósa-émlékünnepélyt, vitapartnerem Pósa-gyűlölő állításainak éppen ellenkezőjét tapasztalhattam.

Hadd foglalkozzam egy olyan Árpád-kori településsel, amely egészen 1945-ig szinte mintája volt az ősi „hadas település”-nek. A falu neve sokáig *Radnót*, majd 1908-ban számos többi Radnót-tól való megkülönböztetés miatt *Nemesradnót*. Hivatalos szlovák neve ma: Radnovce.

A Rimába ömlő Balog folyócska partján épült, a XIX. századi etnikai határtól jóval délebbre. (Ez a határ e folyó mentén a szlovák Felsőbalog, s közvetlen mellette a magyar Alsóbalog. Felsőbalogot a Koháry-Coburgok telepítették.) A Balog menti magyar falvak reformátusok, Nemesradnót is az. Eredetükre nézve a radnótiak is a palóc népcsoporthoz – tartoznának, ha vallották volna palóc származásukat. De megneemesedvén, bármennyire paraszti életet éltek is, a zsellérnéppel már nem vallottak közösséget. Az egri bakó Ferenc és tudós társainak kutatása szerint a palócok származási összetétele igen vegyes, és ez az én kis emlékezésem a radnóti népről nem is akar beleszólni a palóckutatás igen bonyolult folyamatába, mindössze annyit jelent ki, hogy a falu első építői még az Abaffyak, a Hanva nemzetség tagjai voltak, s a község *hadak* szerint települt. Még az 1930–1940-es évek határán is főként a *Kis Pósa*, a *Nagy Pósa*, a *Bodon* és a *Varga had* „uralkodott” a faluban. Ezek tulajdonképpen nemzetségek, nagycsaládok voltak, egymással igen összetartók, eredetükre, múltjukra büszkék. A *had* az idők folyamán a faluban szétszóródott, de amíg a telek bírta, a családok „egyvégtibe” épültek.

Armális nemességet – földet nem ajándékozó királyi nemességet – Pozsonyból vagy Bécsből, illetve megváltásként saját földesuruktól az 1660-as években kaptak. Szorgalmas, megtartó nép lévén, ha a török adószedő s a német zsoldos nem nagyon zavarta őket, megszedték magukat és a megváltási díjat – nem volt csekély összeg, 2500–3000 akkori ezüstforintra is felért – meg tudták fizetni. Minden hadnak külön címeres levele volt. A nagy Póságé ma is megvan, a legidősebb őrzi egy ládában a had írásai között.

A hadak kezdetben közösen művelték földjeiket: szántó, állattartó, s ezzel kereskedő nép voltak. A közös földek jórésze később saját, családi kézbe jutott, majd, ahogy a családok – hadak – szaporodtak, úgy oszlott a birtok is. Tíz-húsz-negyven holdnyi terület esett egy-egy családra, de egészen a termelészövetkezetek – a JRD-k – megalakulásáig változatlanul maradtak szántók vagy legelők a had közös birtokában is. Ezeket minden évben nyílhúzással osztották el, s erről, valamint a hadak gyűléseiről jegyzőkönyvet vezettek. Az a jegyzőkönyv, amelyet néhány éve még láthattam, az 1800-as évek elejéről való volt.

Nemcsak a közös birtok állapota, sorsa került az ilyen jegyzőkönyvbe, hanem még egy-egy templomi vita is. Minden család minden személyének megvolt a templomban a maga ülőhelye s ehhez ragaszkodott is. Ha véletlenül valaki tudva vagy tudatlan, elfoglalt egy ilyen évszázados, jogos helyet, abból vita, veszekedés kezdődött, különösen az asszonyok között, s még Istentisztelet alatt is tologatták félre egymást ülőkéjükkel a büszke fehérnépek, míg a vita jegyzőkönyvbe, megrovásként be nem került. A templomban ma is látható az az oldalt vágatott ajtó, melyet egyik büszke Bodon nyitattott magának, mert nem akart Isten színe elé járulni azon a főajtón, amelyen ellenfele *elsőnek* lépett be egyszer, holott erre joga nem volt.

Pap, tanító, kántor is „beltenyésztés” volt, a hadakból került ki, a Póság, Bodonok, Vargák nevét rimaszombati, losonci, sárospataki, debreceni iskolák lajstromai őrzötték, e sorok írója is Pósa papjelölttel tanult, annak apja is radnóti lelkész volt. Bodon Lajos meg a tanító. Igen szorgalmas, megtartó nép, „jó emberanyag”, mint a sorozóbiztosok mondták, ama kálvinista büszkeség éppúgy nem állt tőlük, mint ahogy garázdaság miatt sem igen lehetett találkozni nevükkel a törvény előtt. Vagyoni vitákban már inkább. De, ha erre célunk, áruljuk el azt is, hogy a közösen birtokolt, nyíl-húzással bérelt földek, legelők jövedelme mindig valamely időszakos jótékony célt illetett. Főképp egyházit, iskolait vagy emberbarátit.

A rektornak, Bodon Lajosnak köszönhető az is, hogy az 1930-as idők elején Pósa Lajos, a költő bronz mellszobrot kapott⁴ a templom előtti téren, s e szobor *ma is áll*.

E sorok írója büszkén raktározza el lelkében Póság, Bodonok, Vargák barátságát, s régi jelenetek elevenednek meg előtte, egy-egy hadbélire gondolván. Arra például, hogy mikor „a soros legvénebbet”, az akkor 85 éves Pósa Elemért kereste ismerkedés céljából, rövid félóra alatt összefutott félhadnyi Kis Pósa, Nagy Pósa: vajon mi ügyben keresik idegenek Elemér bátyjukat, szinte védte a had a csupa készség Elemért. Megnyugodtak, mert akkor már a fényképezőgép lencséjén villogott

a balogvölgyi napsugár, s rövid tíz perc múlva a láda is előkerült a Póság címerével, a jegyzőkönyvvel és a szitával. A szitával, igen, mert régi szokásként húsvét ünnepein szitára tették az armálisokat az udvarokon, hogy doh ellen megszellőztessék.

Majd meg csaknem hívatlan vendégként érkeztem nemrégén egy Nagy Pósa, keresztnevén László, lakodalmára, s láttam-hallottam végig a vőlegénybúcsú és menyasszonykikérés rigmusait, amely hagyományos ünnepségre nem is gondoltam volna. A család egész üres házat bérelt ki, négy-szobásat, hogy méltón teljék az ünnep. Azt hiszem azonban, az utolsó egyikét láttuk. A tyúklevés íze máig sem hagyta el a nyelvem.

Tudtak nyakaskodni is? Tudtak.

Amikor Nemesradnót – szinte az egész falu – egy nagy szélvihar alkalmával leégett, a költő Pósa Lajos még testi virágában élt. „Bogárhátú” kis szülőházát, édesanyját, s faluját igen szerette. Az általa indított országos gyűjtés szép összeget hozott, a falu kárvallottjai megkapták. A maguk házat is fel akarta építeni a maga erejéből a költő, de a falusiak hála jeléül, több vagon építőkövet hordtak az elárvult telekre. Pósa közben megbetegedett, elhunyt, a kövek a telken maradtak. Pósa Lajos özvegye – maga is költő s író, Andrassy Lídia – veszett fejsze nyeleként szerette volna legalább a köveket eladni, mert özvegyként meglehetősen szegényen maradt. Állami „nyugdíjként” mindössze egy kis, alig valami jövedelmet hozó mozit kapott Sashalmon. Trafik helyett kis mozit kapott.⁵

A falu azonban nem adta a követ. Beépítette egy hídba. Nagy vita, huzavona keletkezett. A falu fele Lídia néni mellett, a másik fele ellene. E sorok írója sem bírta megállni, maga is beleszólt az özvegy védelmében, ha illetéktelenül is. Szerzett tehát haragosokat. Vezetők, s vezetettek vitája Szlovenszko-szerzte visszhangzott.

A követ megtartották. A kis ház nem épült föl többé.

Volt a hadak tagjai közül olyan is, aki Pósa Lajos tékozlásaira is felfigyelt, s nem helyeselte. Ilyen pocskékolást faluból való gondos gazda nem cselekszik! Ugyan mit? Azt, hogy a költő minden szivarjához külön szipkát vett elő. „Pocseekló ember vaót, minden szivarjáho külön szipkaót szítt!”

Ezt egy életre megjegyezték.

*

Ez a nemes falu, amely évszázadokon keresztül úgy tartott össze, mint egy márványtömb, s ha egyes szilánkjait – egy-egy lelkipásztort, tanárt, vagy éppen költőt – valamely jótékony Égi Művész messzebb is röpítette, a tömb mind hagyományaiban, mind birtokos voltában, mezőgazdasági tudományban, egymás iránti hűségben egyben maradt. 1945 után azonban hirtelen töredezni kezdett. Nagybirtokosa a falunak soha nem volt, az endogén házasság éppúgy szokásban volt, mint a vérfrissítő exogén – (a lakodalomra is, amelyen részt vettünk, Rimasimonyiból hozták a menyasszonyt) – a hitélet külső hatásokra megcsökkent, a falunak ma nincs papja, a templomot alig látogatják.

Mivel az összes radnóti „hadak” vizsgálatára sokkal hosszabb idő lenne szükséges, mint amennyi rendelkezésemre állt, s mivel főként a Póság érdekeltek, mint a legnevezetesebbek, hadd közöljem itt csak a „végeredményt”, a mai állapotokat. Csak azt jegyzem meg még, hogy mind a *Radnót*, mind a *Pósa*, mind a *Bodon*: középkori személynév.

Jelenleg Nemesradnóton a Nagy Pósa család levelesládája a benne levő „kutyabőrrel” s az egyéb hozzá tartozó iratokkal Pósa Ferencéknél van, ők őrzik a nagyalakú festett címet is. A Kis Pósa család iratait nem őrizték megfelelő gondossággal, azok az idők folyamán elvesztek. A Pósa család lassan fogy, házhelyüket cigányok foglalják el. A Nagy Póság nagy családjából jelenleg 11 familia él a faluban – (valaha legalább háromszor ennyi volt) – a családtagok száma 29 fő – (egykor legalább 100) – ebből 14 idős, 4 pedig iskolás. A Kis Póságánál még rosszabb a helyzet, valaha ők is legalább százan voltak, jelenleg 4 család él 6 családtaggal, ebből kettő nyugdíjas, gyerek nincs. Mindig „divat” volt az egyke.

Elveszvéen a birtokok, *Rimaszombatba* – a legközelebbi ipari városba – 7 Pósa család költözött, ezek 23 személyt jelentenek. Belőlük 3 személy nyugdíjas, 5 pedig gyermek, diák. *Kassára* 3 Pósa család költözött 11 személlyel, közülük egy nyugdíjas, 4 a diák. (Amikor arról van szó, hogy „diák”,

ez nem minden esetben azt jelenti, hogy *magyar* iskolába járnak.) *Rimaszécsen* 2 Pósa család él, 9 személlyel, közülük 4 iskolás gyerek. *Bátka* közeli faluba 1 Pósa család ment át, ebből 3 gyerek.

Nemesradnót lakosságának ma már 70 százaléka cigány, a magyarok legnagyobb része idős, nyugdíjas. Kevés a magyar fiatal, az iskolás gyerekek 90 százaléka cigány.

1945-ben még 31 Pósa család lakott Nemesradnóton – (a század elején ennek legalább kétszere-se, s a helyzet a két világháború közötti „első republikában” is csaknem ugyanaz maradt) –, s pontosítva a személyek számát: 1945-ben 98 Nagy Pósa élt itt. A családok csökkenése állandósult, a szövetkezetnek nem volt sok munkásukra szükségük, megalakult az állami gazdaság is, a gépesítés még jobban fogyasztotta a Pósákat. A statisztika szerint a régi időkben a Póság, Bodonok, Vargák 99 százaléka saját földjét művelte.

A Nemesradnóton maradt Póság jelentős része idős ember. A fiatalok legtöbbször az állami gazdaságban dolgozik, van köztük csoportvezető is, ami a jelen állapotban nagy szó. Egy Pósa Fülekre jár dolgozni, az ottani bútorgyár tervezési osztályának vezetője, egy Pósa pedig a Rimaszombat melletti Kurinc Állami Gazdaságnak vezetője. A Kassán élő Póság közül két személy mezőgazdasági mérnök, 1 fő villamosági mérnök, 1 fő fogorvos, 1 pedig tanítónő.

A Rimaszombatban élő Póság közül az egyiknek érdekes foglalkozása van – költői képpel élve: ugyanaz, mint a költő Pósa Lajosé – csillagásznak tanult a Konkoly-Tege Miklós által alapított ógyallai csillagdában, s jelenleg a Rimaszombatban felállított csillagvizsgálóban dolgozik. Egy Pósa mezőgazdasági mérnök, négyen üzletvezetők, egy osztályvezető az állami gazdaságnál. Az én kedves barátom, Pósa Dezső nemcsak a terményfelvásárló munkabérosztályának vezetője, hanem a magyar kultúrában is „bennmaradt”: a CSEMADOK rimaszombati szervezetének elnöke. Az egyik, Rimaszécsre került Pósa a rimaszécsi helyi tanács elnöke.

Szétszóródtak, de a helyét valamennyi megállja. Egyelőre a Póság – (és a Bodonok, Vargák) – szétszórta tagjainak fele megmaradt valamennyire a földnél, hivatásban legmesszebbre a csillagász távozott.

„Akkor élte a falu fénykorát – írja nekem Dezső –, s akkor volt a legnagyobb Pósa-kultusz (országszerte is), amikor Pósa Lajos, a költő családja, rendszeresen járt Radnóra és minden ünnepélyen büszkén szavalták a gyerekek a Pósa-versiket, s a multságokon vígan hangzottak a Pósa-Dankó nóták a radnóti nép ajkáról. De hát az egykori szavalógyerekek mind megöregedtek, vagy kinn fekszenek a temetőben. Utánpótlás alig.”

Várom az értesítést, ez idén is megkoszorúzzák-e a költő szobrát Radnót piacán és a Tompa Mihályét Rimaszombatban, kicsi, de benső ünnepség keretében.

Én a Póság iránt érzett barátságomat nem hagytam el. Élete végéig tartottam afféle gömöri atyafiságot Pósa Lajos özvegyével, Lídia asszonnyal és a költő fogadott lányával, Pósa Sáríkával, aki dr. Kiss Istvánnak, a budapesti „Duna rendőrfőkapitányság” vezetőjének felesége volt, s akik házában a két világháború között rendkívül érdekes társaság szokott volt összegyűlni. Nemcsak magyar, hanem akkor még egzotikusnak számító külhoni vendégek is: néger tudósok, a mandzsu határon „foglalatoskodó” kínai tisztek, a japán tudós Imaoka Dzsucsiro, egy finn nyelvész: Yrjö Koollaki, angol Afrika-utazó, s egy valódi indián, aki valamely atavizmusból kifolyólag Európában a mongolok származását tanulmányozta.

És minden ilyen különleges vendég „esetében” éjféltizenkettőkor megjelent özvegy Pósa Lajosné, született Andrassy Lídia – Hermann Ottóék egykor hív barátnéja – a tizenkét literes óriásserpenyővel, a serpenyőben egyszer csipetkés bablevessel, másszor csípős halászlével, avagy kolbászos káposztalevessel.

Látni és hallani kellett volna, ahogyan a finn tudós vagy a mandzsu kapitány képe-vörösödve nyeli, prüszköli, kínlódja a csodás ízű paprikás lét, vagy tátog a babtól.

Ez volt özvegy Pósa Lajosné legnagyobb büszkesége.

De most már Radnóton ilyet nem főznek.

* A folyóirat szerkesztőbizottsága ezzel az írásával köszöntötte a 85 esztendő szerzőt, és kívánt neki jó egészséget, további gazdag, alkotó esztendőket. Az 1902. április 8.-án, Rimaszombatban született író-műfordító 1987. augusztus 12.-én Budapesten elhunyt, így alighanem ez az életében megjelent utolsó munkája. Az inkriminált vers szerzőjét (mert lényegtelennek tartom), nem kutattam. A Pósa Lajos címerén esett sérelem mindvégig foglalkoztatta a költő valódi értékeiért következetesen kiálló Szombathy Viktort. Ahogy 1986. augusztus 3.-án Pósa Dezsőnek címzett levelében írja: „kis tanulmánya” közlésében már megállapodott az akkor a Hazafias Népfőnt folyóiratoként megjelenő lappal. Az írást az időközben szintén elhunyt Pósa Dezső leánya, a család birtokában lévő hagyaték jelenlegi gondozója, Vigh Pósa Judit kutatta fel; az ahhoz fűzött további megjegyzéseim alább olvashatók – *KMJ*.

¹ Nyilvánvaló elírás, 1914-ben Pósa Lajos hatvannégy éves volt [negyven éves írói jubileumát ünnepelték].

² A pozsonyi *Új Szó* című lapról van szó, amelynek akkori főszerkesztője Rabay Zoltán volt.

³ S ha mégis: abban nem volt köszönet. A sajtóban elszórva megjelent, „Ferenc Jóskát” aposztrofáló versei miatt a lapszámokat nem egyszer elkobozták, s Pósa-t csak páratlan népszerűsége mentette meg attól, hogy a hatalom kezét emeljen rá. Ezek a versek kötetbe foglalva csak halála után jelenhettek meg (*A magyar nép kesergője*, 1921).

⁴ A szoborállítást kezdeményező nemesradnóti iskolaigazgató érdemeiről Szombathy Viktor 45 évvel korábban is megemlékezett (*A kisiskolától a János vitézig*, *Magyar Lélek*, 1942. június).

⁵ Fialat hírlapíró korában, az 1920-as években Szombathy Viktor, a Prágai Magyar Hírlap munkatársaként számos közismert személyiséggel, köztük Blaha Lujzával, Esterházy Jánossal, Kosztolányi Dezsővel, Rudnay Gyulával készített interjúkat. Ezek egy részét, köztük a Pósa Lajosnéval folyt beszélgetést, B. Kovács István közölte újra. Ebben az özvegy vall kálváriájáról (*Szellemidézés – A költő özvegye, Gömörország, 2002. tél*).